

РОЛЬ І МІСЦЕ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУЛЬТУРНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ТА САМОВИВІРАЖЕННЯ В СИСТЕМІ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

THE ROLE AND PLACE OF COMPETENCE CULTURAL AWARENESS AND SELF EXPRESSION IN THE SYSTEM OF KEY COMPETENCIES

У статті здійснено сутнісний аналіз ролі і місця компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей, оскільки ключові компетентності особистості стають все більш важливими в сучасному суспільстві, що відображається у здатності впливати на зміни в професійній діяльності фахівців, яка вимагає від них адекватних професійних знань, умінь і навичок. Глибокі знання і здібності гарантують більш високу зайнятість людей, соціальне забезпечення, а також розширюють можливості для самореалізації. Це вказує на те, що ключові компетентності особистості визначають здібності, які відображають індивідуальну працездатність і поведінкові характеристики людини, що свідчить про те, що вона здатна виконувати їх належним чином.

Стаття розглядає компетентність культурної обізнаності та самовираження індивіда як багатозначне явище, як характеристику особистості, яка є її інтеграційною властивістю з погляду культурного статусу фахівця як суб'єкта власної діяльності. Висвітлені результати дослідження характеризують різні аспекти змісту процесу формування компетентності культурної обізнаності студентів, які становлять науково-теоретичний базис для подальшого вивчення цього питання, сприяють педагогічній концепції підвищення якості вищої освіти, поглиблюють наукове розуміння шляхів побудови освітнього процесу у вищих закладах освіти, орієнтованих на ефективне формування культурної обізнаності студентів та їх життєвого досвіду, забезпечуючи тим самим цілеспрямований культурний розвиток майбутніх фахівців.

На основі узагальнених висновків, відображених у статті, запропоновано напрям подальшого дослідження, а саме формування компетентності культурної обізнаності та самовираження студентів гуманітарних спеціальностей, оскільки групи студентів, які навчаються на гуманітарних спеціальностях закладів вищої освіти, укомплектовуються все більш різноманітним контингентом. Тому особливо актуальним стає питання усунення «культурного нерозуміння», поліпшення міжкультурної взаємодії та розвитку культурної компетентності студентів гуманітарних спеціальностей.

Ключові слова: компетентність, компетентність культурної обізнаності та

самовираження, ключові компетентності, обізнаність, самовираження, розвиток особистості, сучасна культура.

The article presents the essential analysis of the role of cultural competence awareness and expression in the system of key competences as a key competence of personality are becoming increasingly important in modern society, which is reflected in the ability to influence change in professional activity that requires adequate professional knowledge and skills. Deep knowledge and abilities guarantee higher employment of people, social security, and also expands opportunities for self-realization. This indicates that the key competencies of the individual determine the abilities that reflect the individual's performance and behavioral characteristics, which indicates that he is able to perform them properly.

The article considers the competence of cultural awareness and self-expression of an individual as a multi-valued phenomenon, as a characteristic of the individual, which is its integration property from the point of view of the cultural status of the specialist as a subject of his own activity. The results of the study characterize various aspects of the content of the process of forming the competence of cultural awareness of students, which constitute the scientific and theoretical basis for further study of the issue under consideration, contributes to the pedagogical concept of improving the quality of higher education, deepens the scientific understanding of ways to build the educational process in higher education institutions focused on the effective formation of cultural awareness of students and their life experience, thus ensuring the purposeful cultural development of future specialists.

On the basis of the generalized conclusions reflected in the article, the direction of further research is proposed, namely, the formation of competence of cultural awareness and self-expression of students of humanitarian specialties, since groups of students studying in the Humanities of higher education institutions are staffed by an increasingly diverse contingent. Therefore, the issue of eliminating "cultural misunderstanding", improving intercultural interaction and developing the cultural competence of students of Humanities in General is particularly relevant.

Key words: competence, competence of cultural awareness and self-expression, key competencies, knowledge, self-expression, personal development, modern culture.

УДК 37.091:378
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2019.21.1-7>

Квітка О.О.,
здобувач
Інституту педагогіки
Національної академії
педагогічних наук України

Постановка проблеми в загальному вигляді. Спрямованість системи вищої освіти на засвоєння знань студентів, яка була традиційною й виправданою раніше, в наш час не відповідає сучасному соціальному замовленню, яке визначається потребою суспільства в нових фахівцях, здатних до відповідальних, самостійних, творчих дій [12, с. 96]. Старіння населення і зростаюча нестача робочої сили вимагають пошуку нових

способів формування конкурентоспроможності майбутніх фахівців на ринку праці. Швидка інформатизація суспільства, економічна глобалізація, а також посилення конкуренції за робочі місця вимагають постійної адаптації фахівців до змін у власній професійній діяльності.

Згідно з сучасними принципами Болонського процесу на заміну парадигми ЗУН пропонується впровадити принципово нову парадигму вищої освіти, засно-

вану на формуванні в майбутніх фахівців певних компетентностей, мета яких полягає у вихованні високоморальної, вільної людини, фахівця, який усвідомлює відповідальність за події в державі та суспільстві [11, с. 164; 12, с. 97]. Ключові компетентності стають значущим чинником, який визначає здатність особистості брати участь у розвитку суспільного добробуту громадян, проектувати власну кар'єру.

У зв'язку з тим, що в умовах глобалізації у кожному сегменті професійного простору фахівець виявляє себе в умовах культурного різноманіття та полілогу, виникає практично щоденна потреба у подальшому розвитку компетентності культурної обізнаності та самовираження, оскільки становлення культури особистості як найважливішої умови її самоорганізації та саморозвитку є одним із центральних завдань сучасної освіти. Розвиток компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості в системі ключових компетентностей є важливим завданням для громадян, бізнесу та держави. Визнання освітою значущості культурного розвитку майбутніх фахівців відображено у професійних стандартах, де у вимогах до освоєння основної освітньої програми їх виділено як обов'язкові для формування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

На основі компетентнісно-орієнтованої парадигми підготовки сучасного фахівця акцентують свою увагу науковці І. Зязюн [2], О. Малихін [5], Т. Молнар [6], А. Хуторської [9]. Процес формування культури та окремі аспекти розвитку компетентності культурної обізнаності та самовираження особистості у вищій школі розглянуто в наукових працях І. Гриценко [4], І. Зимньої [1], Н. Хорошилової [8] та інших. У зв'язку з цим закономірним є звернення до ідей культуровідповідності і культуроцентричності як світоглядної основи розробки нових освітніх концепцій, висвітлених у працях І. Гриценко [4], Г. Удовіченко [10].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проблема компетентнісного підходу актуальна в освітянській сфері, їй присвячена значна кількість праць, проте виникають суперечності між нерозумінням науково-педагогічними працівниками потреби в переході до компетентнісного підходу та необхідністю впровадження його у навчальний процес із метою розвитку культури майбутніх фахівців. Враховуючи це, постає питання ролі і місця компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей підготовки сучасного конкурентноспроможного фахівця, оскільки становлення культури особистості є вагомим чинником самоорганізації та саморозвитку, що на теренах науки є не достатньо висвітленим.

Мета статті. Сутнісний аналіз ролі і місця компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей.

Виклад основного матеріалу. Ідея навчання протягом усього життя демонструє, що люди як особистості від природи різні. Їхні відмінності полягають в інтелекті, таланті, емоційній чутливості, психологічній проникливості, всього того, що має змогу розвинути сама людина. Для того, щоб особистість змогла створити успішне власне життя, необхідно мобілізувати безліч здібностей. Тому ключові компетентності стають значущим чинником, який визначає здатність особистості брати участь у створенні державного добробуту, а також у проектуванні власної кар'єри. Розвиток ключових компетентностей постає важливим завданням для самих себе. Ключові компетентності є важливими в галузі знань у контексті безперервної освіти, оскільки гарантують більшу гнучкість на ринку праці та адаптацію до постійних змін.

Освіта, яка базується на компетентнісно-орієнтованій парадигмі, спрямована на те, щоб відповідати соціально-культурним та особистісно-професійним потребам суспільства і бути функціональним підходом до сучасної освіти, що підкреслює значущість життєвих навичок та оцінює їхню майстерність відповідно до результатів практичного застосування, зосереджується на тому, що студенти за результатами навчання мають виконувати роботу, а не на тому, чого їм потрібно навчитися [12, с. 98].

На думку науковця Т. Молнар, компетентнісний підхід – це сукупність загальних принципів визначення цілей освіти, відбору змісту освіти, організації освітнього процесу та оцінки освітніх результатів [6, с. 21]. О. Малихін у своїх працях розглядає компетентнісний підхід як комплекс теоретичних знань і практичних навичок, який може бути ускладнений залежно від завдань, цілей і зовнішніх вимог, відповідності набуття практичного досвіду й синтезу знань, де наслідком може бути статус професіонала [4, с. 127].

А. Хуторської вказує на те, що в межах компетентнісного підходу потрібно створювати й заздалегідь задавати ситуації включення, сприймати навчальну ситуацію, продукувати дії та взаємини, яких вона потребує, шукати новий досвід, усвідомлювати його цінність [9, с. 23]. Згідно ідеї навчання протягом усього життя кожна особистість «має оволодіти певною ієрархією компетентностей серед яких ключові, що спираються на діяльнісні процеси та проявляються в контексті структури діяльності людини; загально-фахові, які належать до певної категорії фахівців, професійна діяльність яких здійснюється на основі певного напряму, наприклад соціально-гуманітарний, економічний, педагогічний, технічний тощо; спеціально-фахові – це часткові компетентності, яких набувають у процесі підготовки за спеціальностями» [12, с. 97].

Програма «Нові навички для Європи» (2016 рік) для безперервної освіти виділяє вісім ключових

компетентностей, які необхідні громадянам для їхньої самореалізації, соціальної інтеграції, активної громадянської позиції і здатності працювати в суспільстві знань, а саме «Грамотність»; «Мовна компетентність»; «Математична компетентність і компетентність у науках, технологіях та інженерії»; «Цифрова компетентність»; «Особиста, соціальна та навчальна компетентність»; «Громадянська компетентність»; «Підприємницька компетентність»; «Компетентність культурної обізнаності та самовираження» [3]. Всі перелічені компетентності безпосередньо пов'язані один з одним, перекривають або доповнюють один одного й однаково важливі для кожної особистості, оскільки вони мають змогу допомогти зорієнтуватися на суспільство знань у процесах безперервної освіти та саморозвитку. Кожна концептуалізована компетентність сприяє активній участі в житті суспільства, успішному функціонуванню та адаптації в постійно мінливому ринку праці. Таким чином кожна із цих важливих компетентностей має забезпечувати додаткову цінність для кар'єрного зростання фахівців, скорочуючи розрив між бізнесом і наукою, щоб забезпечити добробут розвитку сучасного суспільства.

У системі ключових компетентностей для навчання впродовж життя компетентність культурної обізнаності та самовираження є однією з восьми ключових компетентностей і належить до культурних знань індивіда. Культурна обізнаність та самовираження – це розуміння і повага до того, як ідеї і сенси у різних культурах творчо виражаються і передаються через різні галузі мистецтва і форми культури [7]. Культура, яка виражає світогляд і картину світу людини, це не просто явище у власному народі. Культурна свідомість має важливе значення для національної та міжнародної орієнтації культури.

Компетентність передбачає знання місцевих, національних, європейських і світових культур, зокрема мов, спадщини, традицій, культурних продуктів. Включає розуміння різних способів передачі ідей між творцем, учасником та аудиторією, у письмових, друкованих і цифрових текстах, театральних виставах, фільмах, танцях, іграх, мистецтві, дизайні, музиці, ритуалах та архітектурі, а також у гібридних формах. Набуті навички передбачають здатність виражати та інтерпретувати з емпатією образні та абстрактні ідеї, переживати емоції у різних сферах мистецтва і формах культури, бути відкритим до різноманітності культурного самовираження, поважати його, а також дотримуватися етичних норм та бути відповідальним щодо інтелектуальної та культурної обізнаності [7; 12, с. 97].

Самовираження – це поняття, яке дуже часто використовується в сучасній культурі разом із термінами «свобода», «творчість», «стиль», «мужність», «впевненість у собі». Свобода вира-

ження власної думки, свобода слова – це одне з основних законних прав сучасної людини. Автор визначає самовираження як вираження власних думок і почуттів, які мають здатність здійснюватися за допомогою слів, вибору або дій. Самовираження надає змогу людям відрізнити себе від інших, відобразити власні переконання і потреби, підсилувати образ індивідуальності, автономії і самоствердження у своєму виборі, висловлювати власну самоідентифікацію через свій вибір і переваги об'єктів і думок. Індивіди віддають перевагу речам, установкам і цінностям, які втілюють особистісну ідентичність і прагнуть відрізнитися від інших, щоб затвердити і відобразити власну унікальність.

Акцент на самовираженні є одним із невід'ємних аспектів індивідуалізму. Люди в індивідуалістичних культурних контекстах спонукаються до самовираження, оскільки воно включає твердження унікального ядра почуття та інтуїції, що робить людину індивідуальною. Так, самовираження через мову передбачає, що говоріння проникає в самого себе, завдяки чому люди висловлюють власні внутрішні почуття, емоції і переконання – складники їхньої індивідуальної ідентичності.

Самовираження через музику та мистецтво виступає в якості альтернативної форми катарсису для врегулювання внутрішніх конфліктів та емоцій. Вибір є важливою дією через його функцію вираження себе в культурі. Вибір – це форма самовираження, оскільки люди мають здатність зробити власні уподобання та цінності відкритими для спостереження через вибір, цінують власну свободу вибору і те, що вони обрали.

Висновки. Ключові компетентності з точки зору знань і здібностей важливі для кожної людини в суспільстві, заснованому на знаннях. Вони забезпечують додаткову цінність фахівців на ринку праці, соціальну згуртованість і активну громадянську позицію особистості, пропонуючи гнучкість, адаптивність, задоволеність і мотивацію. Розгляд компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей дає змогу констатувати, що культурне самовираження має важливе значення для розвитку творчих навичок, які мають здатність бути перенесеними в різні професійні контексти. Міцне розуміння власної культури та почуття ідентичності є основою для відкритого ставлення та поваги до різноманітності культурного самовираження.

Результати дослідження характеризують роль і місце компетентності культурної обізнаності та самовираження в системі ключових компетентностей, яка становить науково-теоретичний базис для подальшого вивчення розглянутого питання. У зв'язку з цим актуальним напрямом подальшого дослідження є формування компетентності культурної обізнаності та самовираження студентів

гуманітарних спеціальностей, оскільки групи студентів, які навчаються на гуманітарних спеціальностях закладів вищої освіти, укомплектовуються все більш різноманітним контингентом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Зимняя И.А. Ключевые компетентности как результативноцелевая основа компетентностного подхода в образовании. М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. 42 с.
2. Зязюн І.А. Компетентнісний педагог завжди й повсюдно учитель, психолог, культуролог, вчений. *Естетичні та етичні основи розвитку педагогічної майстерності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів*. 2013. № 1. С. 49–54.
3. Ключові компетентності для навчання впродовж життя. Цифрова компетентність : веб-сайт. URL: <http://dystosvita.blogspot.com/2018/01/2018.html> (дата звернення: 03.01.2020).
4. Малихін О.В., Гриценко І.С. Загальнокультурна компетентність студентів філологічних спеціальностей як дидактичний феномен. Компетентнісно-орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога : монографія / за ред. проф. О.В. Малихіна. К. : ТОВ «НВО Інтерсервіс», 2016. С. 129–217.
5. Малихін О.В. Методика викладання у вищій школі : навчальний посібник / О.В. Малихін, І.Г. Павленко, О.О. Лаврентьєва, Г.І. Матукова. Київ : КНТ, 2014. 262 с.
6. Молнар Т.І. Теоретичні основи компетентнісного підходу як освітньої інновації. *Z 40 Zbiór artykułów naukowych Konferencji Międzynarodowej NaukowoPraktycznej organizowanej dla pracowników naukowych uczelni, jednostek naukowo-badawczych «Obiecujące osiągnięcia naukowe Pedagogika»* (30.09.2017). Warszawa, 2017. С. 21–22.
7. Нова парадигма освіти у глобальному світі : веб-сайт. URL: <http://dlse.multycourse.com.ua/ua/page/15/53> (дата звернення: 23.01.2020).
8. Хорошилова Н.В. Формирование культурной компетентности студентов вуза : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к. пед. наук: 13.00.01. Нижний Новгород, 2013. URL: <http://dislib.ru/pedagogika/8277-4-formirovanie-kulturnoy-kompetentnosti-studentov-vuza.php> (дата звернення: 03.01.2020).
9. Хуторской А.В. Компетентностный подход в обучении : Научно-методическое пособие. М. : Издательство «Эйдос», 2013. 273 с.
10. Шинкарук В.Д., Малихін О.В., Удовіченко Г.М. Визначення і моделювання структури змісту предметних компетентностей студентів філологічних спеціальностей. *Компетентнісно-орієнтована парадигма підготовки майбутнього філолога* : монографія / за ред. проф. О.В. Малихіна. К. : ТОВ «НВО Інтерсервіс», 2016. С. 59–129 (15).
11. Ярмольчук Т.М. Компетентнісно-орієнтована парадигма організації освітнього процесу у вищій школі. *Молодь і ринок*. Дрогобич : Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, 2017. № 9. С. 164–168.
12. Ярмольчук Т.М. Місце цифрової компетентності у системі ключових компетентностей фахівців ІТ-напрямку. *Збірник матеріалів міжнар. наук.-практ. конф «Якість вищої освіти: українська національна система та європейські практики»*. НУБІП України, (6-7 грудня 2018 р.). Київ 2018. С. 96–98.